

**LÄÄNE MAAKONNA RIDALA VALLA
RIDALA VANA KALMISTU
INVENTEERIMISE TOIMIK**

Tellija: Muinsuskaitseamet

Koostaja: Helen Koppa

**Haapsalu
november 2005**

SISUKORD

	Lk
1. Seletuskiri	3-5
2. Ridala vana kalmistu asukohaskeem	6
3. Ridala vana kalmistu asendiplaan	7
4. Ridala vana kalmistu kirjeldus	8-11

Lisad:

Lisa 1 – Ridala vana kalmistu hauaplatside register

Lisa 2 – Ridala vana kalmistu hauaplatside register (A-Y)

Lisa 3 – Fotod kultuurimälestisest

Lisa 4 – Ridala vana kalmistu inventeerimise plaan M 1:350

Kasutatud kirjandus:

1. Eesti Entsüklopeedia 8- Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus 1995. a;
2. Lääne maakonnaplaneeringu teemaplaneering “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” 2005. a;
3. Lääne-Eesti kalmistute esialgne inventeerimine, OÜ Amicatos 1998. a;
4. Maa munitsipaliseerimise toimik, Ridala Vallavalitsus, 2004.a.

1. SELETUSKIRI

Käesoleva töö eesmärk on mõõdistada ja inventeerida Läänemaal Ridala vallas Liivakülas asuv Ridala vana kalmistu. Kalmistute inventeerimine on aktuaalne seoses vajadusega täpsustada ja korrastada andmebaase surnuaedade kohta, millel on oluline väärtus nii ajaloolises mõttes kui ka surnuaia tänase majandamise jaoks. Mõõdistatud ja inventeeritud kalmistud annavad parema ülevaate kalmistute olemasolevast seisukorrast, seal paiknevatest objektidest, olemasolevate ja planeeritavate hauaplatside asukohast. Muinsuskaitse seisukohalt on oluline seoses kalmistute inventeerimisega kaardistada kultuurimälestised.

Ridala vanal kalmistul läbi viidud mõõdistamise ja inventeerimise käigus on mõõdistatud L-Est koordinaatide süsteemis kalmistu ringpiir ja situatsioon kalmistu kiviaiaga piiratud ala sees (sh hooned, rajatised, hauaplatsid ridade, kvartalite kaupa jms). Kuna kalmistul on tihe puistu, mille plaanile kandmine moonutaks või varjaks hauaplatside asukoha kajastamist plaanil, siis käesolevaga puid plaanile mõõdistatud ei ole.

Töö käigus on fotografeeritud kalmistu üldvaated, surnuaial olevad ja surnuaeda teenindavad ehitised-rajatised. Samuti on fotografeeritud mõned surnuaial paiknevad huvitavad hauatähised. Nimetatud fotod on esitatud käesoleva toimiku lisadena (Lisa 3) nii fotodena kui CD-l, kusjuures konkreetsete fotode pildistamise suunda tähistab nooleke inventeerimise plaanil.

Kõige mahukama osa kalmistu inventeerimistoimikust moodustab olemasolevate hauaplatside nimekiri. Hauaplatsid on grupeeritud kvartalite kaupa, neid eristavad looduslikud piirid nagu jalgrajad jms. Kvartalite sees paiknevad hauaplatsid on tähistatud numbritega, mis kajastuvad nii toimikule lisatud hauaplatside registris (Lisa 1 ja 2) kui ka inventeerimise plaanil (Lisa 4). Hauaplatside registris on nimelised andmed hauaplaatidelt ja ristidelt koos sünni- ja surmadaatumitega. Samuti on kirjeldatud hauatähise liiki ja materjali. Kokku on registris 2494 kirjet, neist 1939 fikseeritud hauakohta koos tähisega. Hauaplatside registrit on mugav kasutada paberkandjal, sest aitab leida hauaplatsi nii tähestikulises kui numbrilises järjekorras. Digitaalselt võimaldab see aga teostada lisaks veel mitmesuguseid teisi päringuid.

Toimikusse on köidetud Ridala vana kalmistu asukohta ja paiknemise täpsustamiseks asukohaskeem mõõtkavas 1:100000 ja asendiplaan mõõtkavas 1:5000. Toimikule lisatud inventeerimise plaan on koostatud mõõtkavas 1:350. Mõõtkava on valitud võimalikult optimaalne, et teha mugavaks kaardi kasutamine ka paberkandjal. Inventeerimise plaan on kasutatav ka elektrooniliselt ja kujutab endast mõõdistusmaterjalide põhjal koostatud arvutikaarti, mis koosneb kahest ühildatavast kaardikihist *plaan* ja *hauaplatsid*, mis on koostatud MapInfo tarkvaraga. Valik MapInfo tarkvarale tuleneb asjaolust, et programm võimaldab tabelandmeid (sh excel'i tabelid) siduda kaardikihiga. Samuti kasutavad ja töötavad MapInfo tarkvaraga paljud riigiametid (sh muinsuskaitseamet) ja enamik Läänemaa kohalikest omavalitsustest.

Inventeerimisplaani kasutamine ja vajadusel täiendamine digitaalselt, vajab MapInfo kasutamise kogemust. Ka arvutikaardina on inventariseerimisplaani kõige optimaalsem kasutada ja sellega töötada mõõtkavas 1:350. Mõõtkava muutmisel on kaardikiht *plaan* kasutatav ka teistes mõõtkavades. Kaardikihti *hauaplatsid* teistes mõõtkavades kasutada ei ole soovitatav, sest see põhjustaks objektidega seotud info moonutamist. Kaardikihi *hauaplatsid* hauaplatsile(objektile) klikkides "Main" tööriistaribal nupu **i** "Info" abil on võimalik vaadata MapInfo tabelis olevaid objektiga seotud andmeid. Ühe hauaplatsi kohta võib olla mitu kirjet olenevalt sinna maetud isikute arvust.

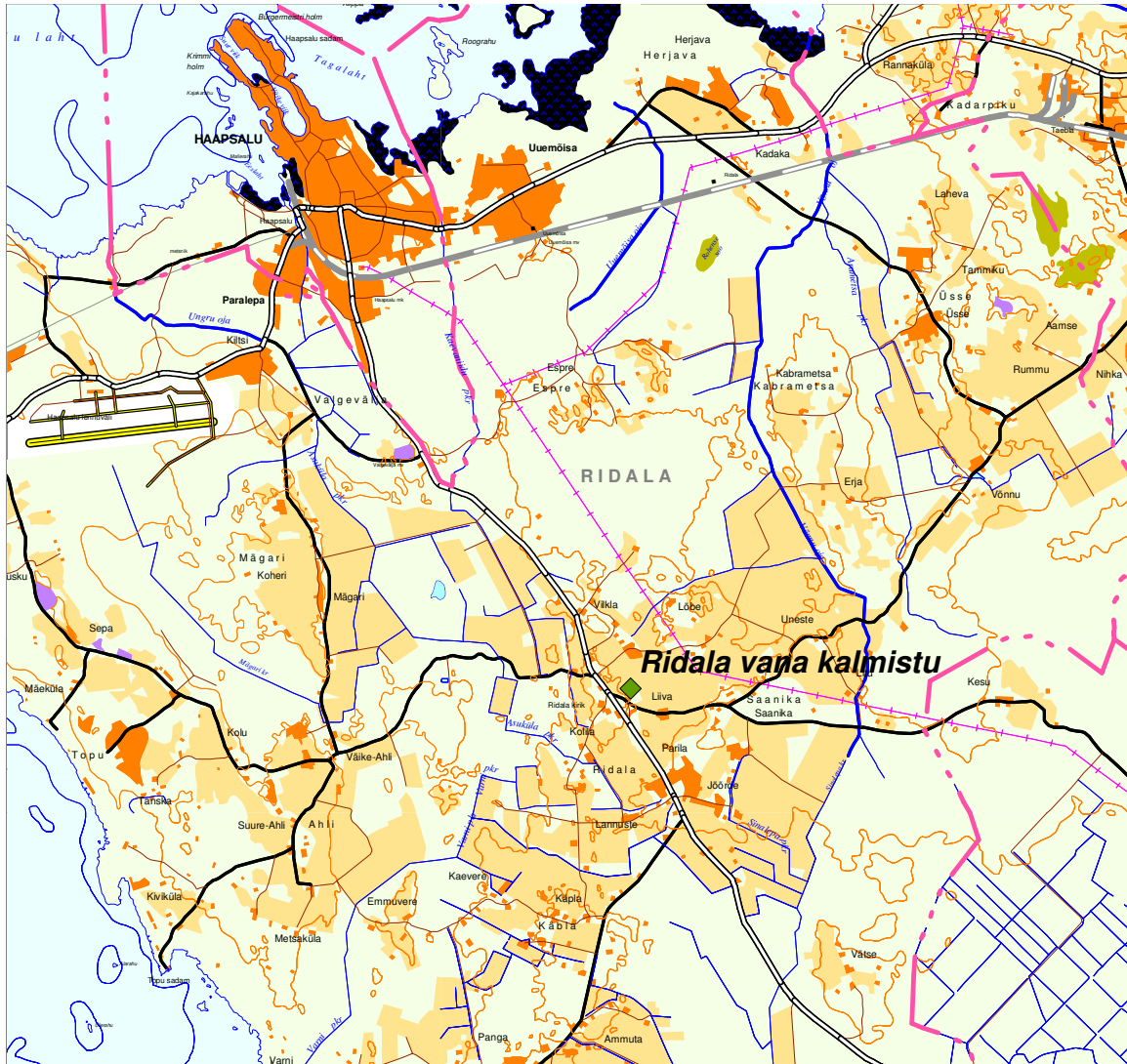
Andmebaas ehk MapInfo tabelina *browser* käsitletav hauaplatside register avaneb rippmenüüst "Window – New Browser Window" alt. Mapinfo tabelit saab täiendada rippmenüüst "Table – Maintenance" alt avanevatest võimalustest. Tabelile saab lisada või kustutada ridasid ja veerge, muuta ning täiendada olemasolevat infot ja siduda seda kaardikihiga. Info sidumiseks tuleb esmalt märkida ära tabeli rida, millist infot soovitakse kaardikihile paigaldatava objektiga siduda, valida seejärel vajalik tööriist "Drawing" tööriistaribalt ja lõpetuseks klikkida tööriist kaardile (koordinaatide järgi või visuaalselt). Seega saab kaardikihi kasutaja kohandada tabeleid endale sobival moel. Samuti on olemas võimalus täiendada kaardikihte uute objektidega ja olemasolevate objektide asukohta nihutada.

Tööriistaribal "Main" oleva klahviga "Label" objektile osutades saab tutvuda objektiga seotud infoga, kuid ei saa seda muuta. Info, mida kuvatakse, sõltub seadistustest, mida

saab teostada “Layer Control” aknas “Label...” klahvi alt avanevast “Label Options” aknast. Et soovitud info oleks kaardikihil püsivalt (näiteks hauaplatside numbrid) peaks jälgima kaardikihiga tööd alustades, et lisaks vajalike parameetrite valimisele “Label Options” aknast oleks aktiveeritud(märgistatud) ka “Layer Control” aknas *layer* tabelis nii kirjutamise kui ka märgendite ehk kirjete näitamise võimalus.

2. RIDALA VANA KALMISTU ASUKO HASKEEM

M 1: 100000

3. RIDALA VANA KALMISTU ASENDIPLAAN

M 1:5000

— kalmistu piir
— maaüksuse piir

4. RIDALA VANA KALMISTU KIRJELDUS

Ridala vana kalmistu on riikliku kaitse all kultuurimälestisena, mille registreerimisnumber on 4081 ja mis on tunnistatud mälestiseks Kultuuriministri määrusega nr 3 19.03.1997 (RTL 1997, 65, 355).

Ridala vana kalmistu asub Läänemaal Ridala vallas Liivakülas Haapsalu-Laiküla mnt ja Ridala-Saanika-Taebila tee ristil, Haapsalust 9 km kaugusel. Ridala-Saanika teelõik, mille veerde Ridala vana kalmistu jääb, moodustab osa muistse Põhja-Läänemaa peateest, mis on olnud varasematel aegadel peamine ühendustee Põhja-Eesti ja Eesti läänerranniku vahel. Tee saab alguse Harjumaa piirilt Kuijõelt ja kulgeb läbi Keedika, Uugla, Taebila, Kirimäe ja Võnnu asulate Ridalasse. Tee lähiümbrusse jääb hulgaliselt muinasaegsele tihedale asustusele viitavaid arheoloogiamälestisi. Ridala küla kui selline eksisteeris vaid nõukogude ajal ühendades mitut ümberkaudset väikeküla, mis tänaseks on ennistatud.

Ridalat on läbi aegade kasutatud rohkem piirkonna üldnimena, selle ladinapäraselt kuju – *Rotalia* või *Rotelevik järgi*, aga isegi tervet Läänemaad tähistava toponüümuna. Kitsamalt tuntakse Ridalana piirkonda Ridala kiriku ümbruses, mis hõlmab ositi või tervikuna Parila, Saanika, Liiva, Jõõdre, Kolila, Vilkla ja Lannuste külad. Piirkond hõlmab ajaloolise Ridala südamiku, Põhja-Läänemaa muinasaegse keskuse. Vanemad asustuse jäljed pärinevad siin meie ajaarvamise algusest. Tänu maakerkele ja Ridala kõrgendikku ümbritseva maapinna madalusele on siinne maastik sajandite jooksul oluliselt muutunud. Ridala vana kalmistu on üks kolmest Ridala vallas asuvast varemalt Lutheri kiriku kogudusele kuulunud kalmistust, mis asuvad suhteliselt lähestikku Ridala kõrgendikul. Kõik kolm kalmistut omavad kultuuriajaloolist tähtsust. Üheks põhjuseks asjaolu, et nendel kalmistutel asuvad mitmed kultuurilooliselt olulised hauad.

Ridala kõige vanima kalmistu moodustab kalmistuaed Ridala kiriku ümber. Kalmistuaed ise jääb Kolila küla territooriumile, kuid asub Ridala vanast kalmistust vaid kuni 400 m kaugusel. Ridala kirik rajati 13. sajandi viimasel veerandil Lääne-Eestile iseloomuliku ühelöövilise hoonena, mille lõunaküljele on hiljem ehitatud madal neljatahuline torn. Maarja Magdalenale pühendatud Ridala kirik on üks kauneimaid kirikuhooneid Lääne-Eestis. Kirikul on säilinud algupärane raiddekooriga portaal ning kooriruumi seinu

kaunistavad keskajast pärit maalingud. Eriti kaunid on kiriku barokne altar ja kantsel. Legendi kohaselt olevat Ridala kirik saanud madala torni seepärast, et asus mere lähedal ja kõrge torn oleks võinud laevu õigelt teelt karidele juhtida. Teine legend jutustab, et kunagi ammu olevat Ridala kirikust läinud maa-alune käik Haapsalu linnusesse, käigu kinnimüüritud suuegi olevat veel kiriku põhjaseinas nähtav. Kirikuaias on 13. ja 14 sajandi hauaplaate ning vanu kiviriste.

Ridala vana kalmistu jääb kirikuaiast läände üle Haapsalu-Laiküla maantee. Ridala vana kalmistu maaüksuse suurus on 2,53 ha. Kalmistu kiviaiaga piiratud ala moodustab sellest 2,17 ha. Kalmistu asutamisajaks loetakse 1848. aastat ja seda on laiendatud mitmes järgus (aastatel 1879 ja 1896). Kalmistu kujunemise ajaloost annab tunnistust kalmistu põhjaosas II kvartalis asuv kõrge paekivist ristikujuline sammas (Foto 6), millele on raiutud surnuaia asutamise ja laiendamise aastad. Kalmistu on suhteliselt täis maetud ning uued matmispaigad peaaegu puuduvad. Matmispaigana saab kasutada vaid juba olematuks muutunud hauakohti olemasolevate haudade vahel või vana kalmistu lääneosas, kus säilinud hauaplatse on hõredalt.

Tänapäeval maetaksegi enamasti Ridala uuele kalmistule, mis asub samuti Liivakülas ja jääb Ridala vanast kalmistust umbes 300 meetrit lõuna poole Haapsalu-Laiküla maantee äärde. Ridala uue kalmistu pindala on 2,5 ha. Selle kalmistu piires on matmiseks piisavalt reservmaad kalmistuaia idaküljel. Lisaks olemasolevale on Ridala vald taotlenud maa munitsipaliseerimist surnuaia laiendamiseks omanikuta riigimaa arvelt, mis 2004. aastal Vabariigi Valitsuse poolt ka rahuldati.

Ridala vana kalmistu, mis kuni 1941. aastani kuulus Eesti Evangeelse Lutheri Kiriku kogudusele on käesoleval ajal samuti Ridala valla munitsipaalomandis. Kalmistu on heakorrastatud ja sealseid hooldustöid teostab Ridala Vallavalitsuse palgatud kalmistuvaht. Surnuaeda teenindavatest ehitistest-rajatistest asuvad kalmistul kabel (Foto 4) ja puurkaev (Foto 5). Kalmistu on piiratud piirdemüüri. Piirdemüür kujutab endast kohati meetrikõrgust kuivlaotud kiviaeda (Foto 2). Kalmistuaia lääneküljel asub kalmistu peavärv (Fotod 1 ja 3). Sepistatud peavärv koos paekivist laotud väravapostidega on ehitatud 1932. aastal. Kalmistu kirdeosas ja lõunaosas on kiviaial veel mõned läbipääsukohad kalmistu teenindamiseks, kuid sinna väravaid rajatud ei ole.

Kalmistu on jagatud inventeerimise käigus situatsiooni arvestades kuueks kvartaliks. Kvartalite piirid kulgevad enamasti mööda piirdemüüri ja jalgteid. Säilinud hauatähiste järgi otsustades võib kalmistu uuemaks osaks lugeda kalmistu lääneosa (I, III ja V kvartal) ja vanemaks kalmistu idaosa (II, IV ja VI kvartal). Vanemas osas säilinud hauatähised pärinevad enamasti 19. sajandi lõpust või 20. sajandi algusaastatest, uuemas osas säilinud hauatähised 20. sajandi algusest kuni keskpaigani. Nii kalmistu uuemas kui vanemas osas on tõenäoliselt toimunud ülematmisi, millele viitavad mõned suhteliselt uued hauaplatsid endisaegsete vahel 20. sajandi lõpust ja käesoleva sajandi algusaastatest. Kalmistu peavärvast ja kabelist vasakule jääv osa kuni surnuaia rajamist tähistava sambani moodustab kalmistu I kvartali (Fotod 7, 8 ja 9). Sellest kirdesse, surnuaia põhjapoolsest jalgteest vasakule poole kuni kalmistuaia kolmnurgataolise kirdenurgani moodustab II kvartal. Kalmistu III kvartali moodustab kalmistu peavärvast algav kalmistuosa, mis jääb kahe kalmistu peavärvast idasuunda kulgeva jalgraja vahele (Fotod 10 – 11). Siia on maetud ka Läänemaalt Põgari külast pärit Eesti tuntud viljapuude aretaja Aleksander Siimon koos abikaasaga (Foto 12). Samuti on selles kalmistuosas hulgaliselt huvitavaid hauatähiseid, mis oma omapära tõttu on ka osaliselt fotografeeritud. Näiteks, asub selles kvartalis üks kahest kalmistul olevast rõngasristist (Foto 14), mis paraku on maha kukkunud ja mitmest kohast murdunud. Märkimist väärivad samuti mõned tammepuust valmistatud ja ligi sajandi säilinud puuristid, millest ühte on ka pildistatud (Foto 13).

Kalmistu IV kvartal jääb eelmisest kirde poole ja neid eraldab kalmistu keskosa läbiv kagu-loode suunaline jalgtee (Foto 16). Ka selles kvartalis võib esile tuua huvitavamatest hauatähistest just vanu säilinud tammepuuriste (Foto 15). Kalmistu V kvartal jääb peavärvast paremale poole ning jääb kalmistu lõunapoolse idasuunalise jalgte ja kalmistu keskosast kagusse kulgeva jalgte vahelisele alale (Fotod 17, 18). Siia kvartalis on maetud tõenäoliselt ka piirkonna mõisnike perekonnaliikmed. Seda seletavad kalmistuaia kagunurgas asuvad mitmed ajaloolise taustaga hauaplaadid (Fotod 19 ja 20). Omapärasematest hauatähistest võiks esile tuua suhteliselt hästi säilinud rõngasristi, mis on kahjuks küll maasse vajunud ja raskesti loetav (Foto 22), kui ka kaasaegsemat vesikikivist hauatähist (Foto 21). Siin asub ka palju tihedasti üksteise kõrval asetsevad ja suhteliselt hästi säilinud paekiviriste 19. sajandi keskpaigast. VI kvartali

moodustab V kvartalist itta jääv ala (Fotod 23 ja 24). Selles kvartalis on hauatähiseid ehk kõige vähem säilinud ning ka vanu tunnetatavaid hauaplatse on seal suhteliselt vähe. Seega saab seda ala perspektiivis kasutada ülematmiseks.

Üldiselt on kalmistule iseloomulikud hauatähised vanad paekiviristid ja raudristid. Raudristidest on paremini säilinud valatud malmristid. Paekiviristidest on osa riste katkised või sügavalt pinnasesse vajunud ning seetõttu loetamatud. Paljudel raudristidel puuduvad nimeplaadid, ristid on murdunud ja kohati on säilinud vaid ristialused.

Kokku on kalmistul inventariseeritud 1939 hauakohta koos hauatähisega. Neist 204 juhul pole nimed ja isikute sünni- ning surmadaatumid hauatähistel säilinud. Kokku on fikseeritud 2494 inimese matmispaigad. Inventeerimise tulemusena võib kalmistu seisukorda lugeda suhteliselt heaks, sest säilinud hauatähiste koguhulgast on vaid 10% loetamatud hauatähised. Samas peab tõdema, et kalmistu inventeerimisega oleks olnud vajalik tegeleda tunduvalt varem, sest hinnanguliselt 1/5 osas on kalmistul asunud omaaegsed hauatähised hävinud.